

بازنگری معیارهای مطلوبیت خیابان‌های شهری تهران از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: خیابان ولیعصر عج)

فرهاد منصوری*^۱، محمدرضا بمانیان^۲

۱. کارشناسی ارشد پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران

۲. استاد گروه معماری، دانشگاه تربیت مدرس

farhad24803@yahoo.com

تاریخ پذیرش: [۱۴۰۰/۳/۲۹]

تاریخ دریافت: [۱۴۰۰/۱/۳]

چکیده

موضوع این مقاله، مطالعه عوامل و معیارهای مطلوبیت خیابان شهری و توقعات موردنظر شهروندان از آن است. مسئله پژوهش ناظر به عدم شناخت دقیق مولفه‌های مطلوبیت خیابان شهری در سکناس‌های مختلف آن است. گزاره نظری پژوهش این است که وجود کیفیت در مولفه‌های کالبدی، فضایی، معنایی-نمادین و فعالیتی-اجتماعی منجر به ایجاد سرزندگی، خاطره‌انگیزی، ایمنی و انعطاف‌پذیری به عنوان ابعاد توقعات شهروندان از خیابان شهری می‌شوند. روش تحقیق مقاله شامل روش‌های توصیفی تحلیلی و پیمایش است. شیوه گردآوری داده‌ها مصاحبه با ابزار پرسشنامه باز و نیمه ساختار یافته است. جامعه آماری شهروندان سه سکناس از خیابان ولیعصر(عج) است. نتایج پژوهش نشان دهنده این است که سرزندگی، خاطره‌انگیزی نقش زیادی در برآورده شدن توقعات شهروندان از خیابان شهری دارند. دو بعد انعطاف‌پذیری و ایمنی نقش کمتری از این دو بعد دیگر دارند. نزدیک بودن میزان اهمیت چهار مولفه منجر به مطلوبیت بیشتر می‌شود. برای مطلوبیت خیابان شهری، نقش مولفه‌های کالبدی، فضایی، معنایی و فعالیتی با توجه به ماهیت سکناس خیابان بسیار متفاوت است ولی موثر بودن هر چهار مولفه در ایجاد مطلوبیت و ساختن شخصیت منحصر بفرد خیابان بسیار حائز اهمیت است. مولفه‌های کالبدی و فضایی به سرزندگی و ایمنی بیشتر و مولفه‌های معنایی و فعالیتی به خاطره‌انگیزی و انعطاف‌پذیری بیشتر منجر می‌شوند.

واژه‌های کلیدی

سرزندگی، خاطره‌انگیزی، انعطاف‌پذیری، ایمنی، کالبد و فضا، فعالیت و معنا

طرح مسئله

از میان انواع محورهای یک شهر، خیابان شهری از اهمیت بیشتری برخوردار است، زیرا خیابان‌ها مکان‌های عمومی هستند که تعاملات اجتماعی و فعالیت‌های شهری در آن‌ها به لحاظ کمی و کیفی بیشینه می‌شود و ذهن شهروندان را انباشته از خاطرات جمعی و ذهنیت‌های مشترک راجع به نوع و چگونگی حیات مدنی می‌کند(پاکزاد، ۱۳۸۴، ۱۳۲؛ حبیبی، ۱۳۷۹، ۲۴). در ادراک فضاهای عمومی به طور عام و خیابان‌های شهری به طور خاص، شناخت معیارهایی که شهروندان با آن معیارها فضا را مطلوب ارزیابی می‌کنند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (دانشپور و چرخچیان، ۱۳۸۶، ۲۳). به عبارتی شناخت معانی که مردم به محیط می‌دهند و با آن معانی به زندگی

خود در فضای عمومی جهت می‌دهند، در طراحی فضاهای عمومی شهری باید مورد دقت قرارگیرد (لنگ، ۱۳۸۶، راپاپورت، ۱۳۸۲). توجه بیشتر به مولفه‌هایی که تاثیر بیشتری بر کیفیت‌بخشی بیشتری به فضا می‌دهند، می‌تواند منجر به حس تعلق و دلبستگی بیشتر شهروندان به فضا شده و با حضور در آن حس آرامش و لذت را تجربه کنند. کیفیت و مطلوبیت خیابان شهری مانند یک فضای عمومی شهری از کیفیت‌های مختلفی حاصل می‌شود. در ایجاد این کیفیت، ابعاد کالبدی، فضایی، فعالیتی، معنایی، و بومی نقش اساسی دارند (یگانه و دیگران، ۱۳۹۳، ۱۸۴). میزان اهمیت هر یک از آنها در ایجاد کیفیت فضا، به شدت وابسته به فرهنگ، تجربیات و پیش‌زمینه‌های ذهنی شهروندان (بحرینی و همکاران، ۱۳۸۸) و ماهیت خیابان شهری است.

مسئله اصلی این است که اغلب به خیابان شهری به عنوان یک عنصر شهری همگن و یکپارچه و با توقعات و معیارهای مطلوبیت یکسان و مشابه نگریسته شده و مبانی و معیارهای طراحی در آن نیز متأثر از این نگاه کلان به خیابان شهری می‌شود. خیابان‌های شهری در تمامی طول مسیر خود و در سکناس‌های متعدد از کیفیت‌های متعددی بهره می‌برند (توسلی، ۱۳۷۱). هر یک از ابعاد کالبدی، فضایی، فعالیتی، معنایی و بومی نقش متفاوت و با درجات اهمیت مختلفی در قسمت‌های مختلف و سکناس‌ها ایفاء می‌کنند. علاوه بر آن مولفه‌های سازنده هر یک از این ابعاد نیز در بخش‌های مختلف خیابان دارای اهمیت و نقش متفاوتی هستند. هدف این مقاله بررسی رابطه بین ویژگی‌های فضای شهری و نقش هر یک از ابعاد ذکر شده در ایجاد کیفیت و مطلوبیت خیابان شهری با ویژگی‌های فرهنگی، تجربیات و مشخصه‌های زمینه‌ای شهروندان، و ماهیت خیابان شهری است.

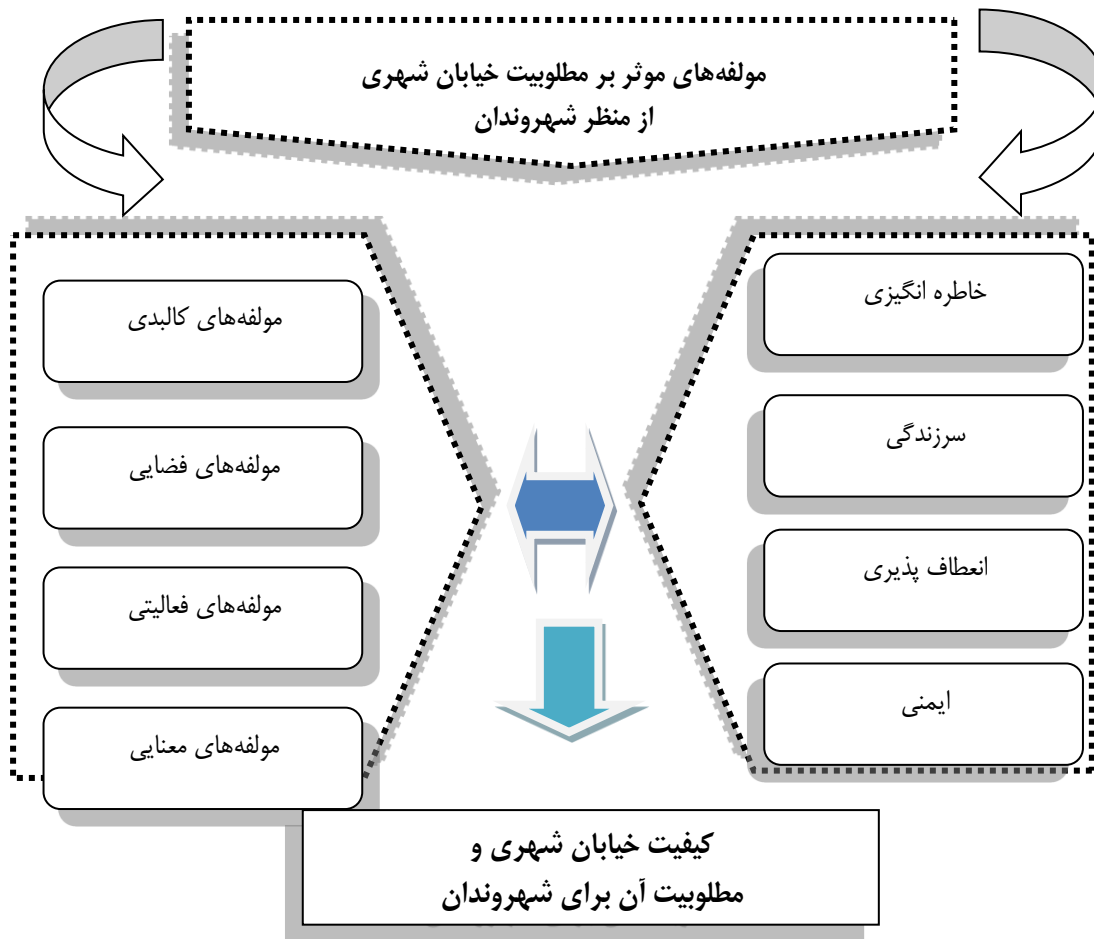
مبانی نظری مفهوم خیابان شهری و معیارهای مطلوبیت آن

خیابان در تصویر ذهنی شهروندان، بیش از هر چیزی مکانی متراکم از رویدادها و فرصت‌های متنوع زندگی شهری است. شبکه درهم تنیده خیابان‌های شهری که نتیجه سال‌ها تلاش شهروندان برای حیات شهری است، مملو از خاطرات، نیازها و سلیق شهروندان بوده (مدنی‌پور، ۱۳۸۷ الف) و گویای نوع زندگی، طرز تفکر، سطح اقتصادی، نوع روابط اجتماعی و سایر اشتراکات ذهنی و عینی شهروندان در مقیاس شهر است (پاکزاد، ۱۳۸۴، ۱۳۳). اهمیت خیابان در فضاهای شهری به اندازه‌ای است که عمده‌ترین اختلاف نظرها را در تفکرات مربوط به فضاهای شهری و شیوه نگرش به خیابان می‌بینیم. به این‌که خیابان یک لبه است یا رابط. خیابان به عنوان لبه، بخش‌ها را از هم جدا می‌کند و به عنوان رابط، بلوک‌ها را به هم متصل می‌کند (لنگ، ۱۳۸۶، ۴۸۶). از نظر کامیلو سیتة، خیابان عنصر اساسی شهر و تجلی‌گاه زندگی اجتماعی و عملکردهای حیاتی شهر محسوب می‌شود. از نظر جیکوبس یک خیابان شهری با کیفیت، واجد سه ویژگی است: ۱- مرزبندی روشنی بین فضاهای عمومی و خصوصی آن وجود داشته باشد و از نظر فیزیکی فضای عمومی با فضای فیزیکی یا هر فضای دیگری اختلاط ندارد؛ به گونه‌ای که ناحیه مورد مراقبت، مرزهای روشن و عملی داشته باشد تا نگاه‌های متداوم در آن به وجود آید؛ ۲- چشم‌ها و در اصطلاح، ساختمان‌ها به سمت خیابان گشوده شوند و قسمت‌های مهم ساختمان‌ها به سمت خیابان باشد؛ ۳- پیاده‌راه‌ها به صورت پیوسته مورد استفاده قرارگیرند (جیکوبز، ۱۳۹۲، ۳۵).

بیشتر مسائل و مشکلات خیابان‌های شهری مربوط به انواع تداخل در حرکت سواره و پیاده است. در این نوع محورها به طور معمول و طبیعی توزیع کاربری‌ها و کانون‌های فعالیتی در دو طرف خیابان شهری بسیار مرتبط هستند. از آنجا که تعاملات اجتماعی را در بین پیاده‌ها می‌توان جستجو کرد و اساساً "رابطه بین سواره‌ها به واسطه سرعت بالای خودرو تعامل ستیز است، بامعنی بودن، تعلق خاطر و خاطره‌انگیزی؛ نشان‌دهنده تاریخ، دنیای اجتماعی، و سیاسی آن مکان است. خیابان باید زمینه حضور تمامی گروه‌های اجتماعی را فراهم نماید (Alexander, 1977: 216). در خیابان‌های شهری مطلوب، خودرو حذف نمی‌شود، بلکه ورود و تداوم حرکت در آنها با برنامه‌ریزی و کنترل امکان‌پذیر است (پاکزاد، ۱۳۸۴: ۱۳۸). با اینکه خودروها برای انسان مخاطره‌آمیز هستند، با این حال بیشتر فعالیت‌ها در محل تلاقی خودرو و انسان به وقوع می‌پیوندند (Alexander, 1977: 271).

از هر فضای شهری با توجه به ماهیت و گونه آن، توقعات و انتظاراتی مورد نظر است (حبیب، ۱۳۸۵). خیابان شهری به عنوان ساختار اصلی جریان زندگی، باید سرزنده بوده و به منظور پاسخگویی به انواع تنوع، انعطاف پذیر باشد. همچنین دارای فضای خاطره‌انگیز بوده و برای حضور گروه‌های مختلف ایمن باشد (پاکزاد، ۱۳۸۴: ۱۳۹). عرصه پیاده‌رو خیابان شهری باید قابلیت بروز انواع فعالیت‌های شهری را داشته‌باشد. تداوم رویدادهای بدنه به داخل فضا، نقش بسیار مهمی در ایجاد فضایی سرزنده و متنوع دارد. سرزندگی خیابان‌های شهری از حیث اقتصادی نیز حائز اهمیت است و باعث ارزش افزوده املاک و کاربری‌ها می‌شود (جیکوبز، ۱۳۸۶: ۲۰۳).

نمودار ۱: چارچوب نظری مولفه‌های موثر بر مطلوبیت خیابان شهری از منظر شهروندان

در زمینه خاطره‌انگیزی خیابان شهری، دو عامل اساسی دارای بیشترین تأثیر هستند، ابتدا نقش‌انگیزی خیابان شهری به معنای وجود عملکردها، مفاهیم و ویژگی‌های کالبدی مشخص و متمایزی که به راحتی در ذهن حک می‌شوند و دوم برانگیخته‌شدن احساسات مثبت شهروندان و ایجاد محیطی مأنوس از طریق امکان دخیل و تصرف در فضا توسط آنها و همچنین افزایش مشارکت شهروندان در نگهداری فضا؛ به شکلی که فضا را بخشی از محیط زندگی‌شان بدانند. در ذهن پیچیده شهروندان عملکردها و مفاهیم از اهمیت و جایگاه ویژه برخوردارند. برخلاف ذهن طراحان شهری و معماران که اغلب دریافت‌های کالبدی قوی‌تری از فضا دارند، این دریافت‌ها در مورد شهروندان غیر مستقیم‌تر و به صورت ناخودآگاه است و معانی فضا و عملکردهای آن بیشتر در ذهن آنها ثبت می‌شود و انگیزه‌های قوی‌تری را برای حضور در فضا در آنها برمی‌انگیزاند (پاکزاد، ۱۳۸۴: ۱۴۵). توجه به نشانه‌های جمعی و تقویت آنان نقش مؤثری در خاطره‌انگیزی خیابان شهری دارد. با توجه به حضور همزمان سواره و پیاده در خیابان‌های شهری، ایمنی سواره در

برابر پیاده و ایمنی پیاده در برابر سواره و موانع فیزیکی از اهمیت زیادی برخوردار است. ایجاد تنوع و امنیت، و انعطاف باید هم در عملکرد و هم در کالبد تحقق یابد (بهزادفر، رزاقی اصل، ۱۳۸۸).

روش‌شناسی

این پژوهش بر حسب اهداف جزو مطالعات توصیفی و تبیینی و بر مبنای نتایج کاربردی است. بر مبنای چارچوب روش‌شناسی، فازی است (یگانه، بمانیان، ۱۳۹۴، ۳۱۸). شیوه گردآوری داده‌ها در سطح کلان رجوع به اسناد و در سطح خرد، روش تجربی پیمایش با ابزار پرسشنامه و به صورت مصاحبه حضوری است. واحدهای مشاهده رجوع به بلوک‌های متصل به سکانس‌های انتخاب شده و مصاحبه با افراد با تحصیلات حداقل دیپلم است. در این مقاله چهار واحد تحلیل مورد مطالعه قرار گرفته است: ۱- شهر تهران؛ ۲- خیابان ولیعصر (عج) و سه سکانس از آن شامل سکانس‌های: میدان تجریش تا زعفرانیه (سکانس اول)؛ میدان ولیعصر (عج) تا چهارراه ولیعصر (عج)؛ (سکانس دوم) و میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی (سکانس سوم). ۳- افراد شامل ساکنین و کسبه سکانس‌های مورد مطالعه؛ و ۴- اسناد و مدارک علمی. حجم نمونه برابر ۵۰۰ نفر (سکانس اول: ۱۷۰ نفر، سکانس دوم ۱۷۰ نفر، و سکانس سوم ۱۶۰ نفر) و شیوه نمونه‌گیری به روش هدفمند است. سئوالات مقاله مستخرج از سئوالات باز و مصاحبه‌های نیم ساختار یافته است. مولفه‌ها و معیارهای مورد مطالعه طبق جدول شماره ۱ است.

جدول ۱: مؤلفه‌ها و معیارهای مورد مطالعه در سکانس‌ها

مؤلفه‌های مورد مطالعه	معیارهای مورد مطالعه
مؤلفه کالبدی	هماهنگی ساختمان‌ها و عناصر موجود در فضا
	هماهنگی ساختمان‌های دو طرف خیابان
	ارتفاعات، محصوریت فضا، خط آسمان
	ارتباط با ساختمان‌های پشت جداره
	جزئیات و الحاقات
مؤلفه فضایی	تلفیق مناسب ساختمانهای قدیم و جدید
	پوشش گیاهی، چوبها، پیاده رو، و عناصر در فضا
	ترکیب توده‌ها و فضاها
	دیدها و منظرها
مؤلفه فعالیتی	سلسله‌مراتب فضاها
	حرکت و دسترسی‌ها و دانه‌بندی بلوک‌ها
	وضعیت کاربری‌ها
	فضاهای جمعی
مؤلفه معنایی و نمادین	سازگاری فعالیتهای
	ارتباط طبقه همکف ساختمان‌ها با فضای پیاده‌رو
	عناصر نمادین و نشانه‌ای
	ارزش‌ها و هنجارهای مشترک
	خاطرات جمعی

پیمایش سنجش معیارهای مطلوبیت خیابان شهری

همان‌گونه که بیان شد سنجش معیارهای مطلوبیت خیابان شهری در خیابان ولیعصر و در سه سکانس از آن شامل سکانس‌های: میدان تجریش تا زعفرانیه (سکانس اول)؛ میدان ولیعصر (عج) تا چهارراه ولیعصر (عج)؛ (سکانس دوم) و میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی (سکانس سوم). انجام شده است. البته به نظر می‌رسد خیابان ولیعصر در برخی سکانس‌ها از مقیاس خیابان شهری فراتر رفته و خیابانی با ماهیت عبوری است. بر این اساس، سکانس‌هایی از خیابان انتخاب شده است که بیشتر ماهیت شهری دارند. یافته‌های این مطالعه پیمایشی به شرح زیر است.

توصیف متغیرهای زمینه‌ای

برون‌داده‌های آماری حاصل نشان می‌دهد ۷۳ درصد از پاسخگویان را مردان و ۲۷ درصد دیگر را نیز زنان تشکیل داده‌اند. روی طیف جمعیت ۸۰-۱۷ ساله پاسخگویان، آماره‌های گرایش به مرکز نما (مد) برابر با ۲۵، میانه برابر با ۲۹ و میانگین سنی برابر با ۳۱/۶ و آماره پراکندگی انحراف استاندارد برابر با ۱۰/۹۵ است. براساس توزیع آماری این متغیر، ۶ نفر یعنی در حدود ۱/۳ درصد از پاسخگویان را دارندگان مدرک ابتدایی، ۱۹ نفر یعنی در حدود ۴/۱ درصد را دارندگان مدرک سیکل، ۱۷۳ نفر یعنی ۳۷/۳ درصد را دارندگان مدرک دیپلم، ۵۴ نفر یعنی حدود ۱۱/۶ درصد کاردانی، ۱۶۴ نفر یعنی ۳۵/۳ درصد کارشناسی، ۲۵ نفر یعنی ۵/۴ درصد کارشناسی ارشد و ۴ نفر یعنی ۰/۹ را نیز دارندگان مدرک دکتری تشکیل داده‌اند که آماره‌نما مربوط به دارندگان مدرک دیپلم با ۳۷/۳ درصد بیشترین است. متغیر سابقه سکونت در تهران نشان می‌دهد که روی طیف ۸۰-۱ سال، آماره‌های گرایش به مرکز نما (مد) برابر با ۱ سال، میانه برابر با ۲۶ و میانگین سکونت پاسخگویان برابر با ۲۶/۳ و آماره پراکندگی انحراف استاندارد برابر با ۱۴/۷۵ سال است. بیشترین جمعیت نمونه آماری پژوهش حداقل دو دهه سابقه سکونت در تهران را دارند. جدول توصیفی مالکیت نشان می‌دهد که ۴۳/۸ درصد از پاسخگویان پژوهش را افراد مالک و ۵۶/۲ درصد دیگر را نیز مستاجرین تشکیل داده‌اند. از مجموع ۴۶۴ پاسخگوی پژوهش ۱۱۲ نفر یعنی ۲۴/۱ درصد به این سوال پاسخ نداده‌اند.

تحلیل توصیفی ویژگی‌های مثبت و منفی از نظر شهروندان و ترجیحات آنها

در سئوالات باز از شهروندان سکانس‌ها خواسته شده بود، ویژگی‌های مثبت، منفی فضای خیابان و ترجیحات خود را از فضا بیان نمایند. در هر سکانس برحسب ویژگی‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی-اجتماعی و نمادین و همچنین ترجیحات شهروندان به موارد متعددی اشاره شده است. برخی معیارها در هر سه سکانس جزو ترجیحات شهروندان بوده و مورد توجه بیشتری بوده است، ولی برخی معیارها از لحاظ اهمیت و میزان مطلوبیت در سکانس‌ها شرایط متفاوتی دارند. این موارد از عبارات خود شهروندان استخراج شده است.

تحلیل توصیفی ویژگی‌های مثبت سکانس‌ها از نظر شهروندان

ویژگی‌های مثبت که از نظر شهروندان در سکانس اول (میدان تجریش تا زعفرانیه)، سکانس دوم (میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر)، و سکانس سوم (میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی) مورد توجه بوده‌اند، به تفکیک هر سکانس در جدول ۲ ارائه شده است.

بر اساس نظرات شهروندان، وجود درختان فضای سبز، قدمت و اصالت، وجود کاربری‌های مختلف و متنوع، وجود وسایل حمل و نقل عمومی، وجود مغازه‌ها و فروشگاه‌های منسجم در کنار هم، دسترسی آسان، پیاده‌روهای مناسب، وجود اماکن فرهنگی و تفریحی، بومی بودن افراد، وجود امنیت، معماری‌های سنتی، فرهنگ مناسب مردم، وجود اماکن مذهبی و آموزشی و استفاده کنندگان متفاوت و

متنوع از فضا به ترتیب مهمترین ویژگی‌های مثبت ولیعصر بوده است. ولی در سکانس‌های مختلف، میزان اهمیت هر یک از ویژگی‌ها با هم تفاوت معنی‌داری دارد.

در سکانس اول، وجود درختان و فضای سبز و کاربری‌های متفاوت و متنوع نسبت به سکانس‌های دیگر با اهمیت‌تر هستند. در سکانس دوم قدمت و اصالت، دسترسی آسان، وجود مغازه‌ها و فروشگاه‌های منسجم در کنار هم، وجود اماکن فرهنگی و تفریحی نسبت به سایر سکانس‌ها از اهمیت بیشتری برخوردار هستند. در سکانس سوم وجود وسایل حمل و نقل عمومی مختلف و وجود کاربری‌های متنوع در مقایسه با سایر سکانس‌ها از ویژگی‌های مثبت با اهمیت‌تری هستند.

جدول ۲: ویژگی‌های مثبت در هر سکانس از نظر شهروندان

ویژگی‌های مثبت	سکانس اول	سکانس دوم	سکانس سوم
وجود درختان و فضای سبز	۲۳	۱۸	۴
قدمت و اصالت	۷	۱۱	۵
دسترسی آسان	۲	۸	۲
وجود کاربری‌های مختلف	۷	۴	۷
بومی بودن افراد	۲	۱	۲
وجود وسایل نقلیه عمومی	۲	۶	۸
وجود امنیت	۴	۱	۱
فرهنگ یکسان مردم	۱	۳	۳
مجموعه منسجم مغازه‌ها در کنار هم	۴	۷	۳
وجود اماکن آموزشی	۱	۲	۱
وجود اماکن مذهبی	۱	۲	۲
وجود اماکن فرهنگی و تفریحی	۱	۶	۱
وجود معماری‌های سنتی	۳	۱	۱
پیاده روهای مناسب	۲	۵	۳
استفاده کنندگان متفاوت	۱	۱	۱

ویژگیهای منفی سکانس‌ها از نظر شهروندان

داده‌های تجربی حاصل نظرات شهروندان در خصوص ویژگی‌های منفی سکانس‌ها در جدول زیر آورده شده است. به طور کلی مهمترین ویژگی‌های منفی خیابان ولیعصر به ترتیب شامل موارد زیر است: ترافیک زیاد، آلودگی و کثیفی محیط، کمبود درختان و فضای سبز، جمعیت زیاد، ناهماهنگی ساختمان‌ها و عناصر مستقر در خیابان، نامناسب بودن پیاده‌روها و کوچه‌های متصل به خیابان، کمبود پارکینگ، امنیت پایین، ساخت و ساز بی رویه، بافت یکپارچه و نفوذ ناپذیر، آلودگی هوا، آلودگی صوتی، وجود افراد بیکار و معتاد، بافت فرسوده و قدیمی، وجود موش‌ها و موجودات موزی، کمبود مراکز تفریحی و فرهنگی، ناهماهنگی فرهنگ و درآمد مردم با همدیگر، دست فروش‌ها و متکدبان، کمبود پل‌های ارتباطی دو طرف خیابان، اتوبوس‌های زیاد و سرعت غیرمجاز آنها، نور کم پیاده‌روها، پایین بودن امنیت و تردد موتورسیکلت‌ها در پیاده‌روها.

شواهد تجربی این جدول نشان می‌دهد که در سکانس میدان تجریش تا زعفرانیه، کمبود پارکینگ، نامناسب بودن پیاده‌روها و کوچه‌های متصل به خیابان، نور کم پیاده‌روها، ساخت و سازهای بی‌رویه، ناهماهنگی فرهنگ و درآمد مردم، در مقایسه با سایر سکانس‌ها بیشتر مورد توجه شهروندان بوده‌اند. در سکانس دوم جمعیت زیاد، ترافیک بیش از حد، بافت یکپارچه و نفوذناپذیر در مسافت‌های

طولانی، وجود موش‌های زیاد، کمبود پل روگذر، سرعت اتوبوس‌ها و تعدد آنها، وجود دست‌فروش‌ها و متکدیان زیاد، ناهماهنگی ساختمان‌ها و آلودگی صوتی از ویژگی‌های منفی‌ای هستند که شهروندان این سکانس نسبت به سکانس اول و سوم آنها را بیشتر نامطلوب ارزیابی کرده‌اند. در سکانس میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی، وجود افراد بیکار و معتاد، عدم امنیت کافی، وجود بافت قدیمی و فرسوده، کمبود درختان و فضای سبز و عدم رسیدگی و تخریب آنها، تردد موتورسیکلت‌ها از پیاده‌روها و آلودگی و کثیفی محیط، برای شهروندان بیشتر نامطلوب است.

جدول ۳: مهمترین ویژگیهای منفی هر یک از سکانس‌ها از دید شهروندان

ویژگی‌های منفی	سکانس اول	سکانس دوم	سکانس سوم
کمبود پارکینگ	۱۲	۵	۱
نامناسب بودن پیاده‌روها و کوچه‌های متصل به خیابان	۱۰	۴	۸
نور کم پیاده‌روها	۵	۱	
کمبود درختان و فضای سبز و نرسیدن به آنها و تخریب	۱۰	۶	۲۲
بافت یکپارچه و نفوذناپذیر در مسافت‌های طولانی	۳	۶	۴
آلودگی صوتی	۲	۶	۳
آلودگی هوا	۶	۵	۲
آلودگی محیط	۷	۸	۱۳
ناهماهنگی ساختمانها	۶	۱۴	۱۳
ترافیک زیاد	۱۸	۲۳	۹
ساخت و ساز بی‌رویه	۶	۱	
جمعیت زیاد	۱۰	۱۷	۷
عدم امنیت پیاده‌ها	۳	۲	
ناهماهنگی فرهنگ و درآمد مردم	۴	۴	۱
وجود موش‌های زیاد	۲	۸	۱
عدم امنیت	۳	۲	۱۰
وجود افراد معتاد و بیکار	۱	۱	۱۱
وجود بافت قدیمی و فرسوده	۱	۳	۸
تردد موتورسیکلت‌ها از پیاده‌روها و خطوط اتوبوس	۱	۱	۴
وجود اتوبوس‌های زیاد و سرعت آنها	۵	۵	۱
نبود اماکن تفریحی و فرهنگی	۱	۲	۸
کمبود پل عابر پیاده یا زیرگذر روگذر	۱	۶	
دست فروش‌ها و متکدیان	۲	۵	۱

توقعات شهروندان از خیابان شهری

ویژگی‌ها، معیارها و به عبارتی توقعاتی که شهروندان دوست دارند فضای خیابان دارای این ویژگی‌ها و معیارها باشد در جدول زیر به تفکیک سکانس‌ها اشاره شده است.

طبق داده‌های حاصل از توقعات شهروندان از خیابان شهری، معیارهای شادابی و سرزندگی خیابان، فضای سبز پارک و درختان و پوشش گیاهی جالب و متراکم، حفظ معماری سنتی ایران و کنار هم قرارگیری مناسب ساختمان‌های نوساز و مدرن در کنار آنها، مراکز تفریحی و فرهنگی، ترافیک کمتر، هماهنگی ساختمان‌ها و عناصر مستقر در فضا با همدیگر، فرهنگ شهروندی، نور و روشنایی مناسب پیاده‌رو، نوساز شدن خیابان، حفظ قدمت و اصالت و شخصیت فضا، تامین مناسب پارکینگ، تامین امنیت، اولویت پیاده بر سواره،

تعریض پیاده‌روها و کوچه‌های متصل به خیابان، عدم وجود ساختمان‌های متعدد اداری و پاکسازی محیط از افراد معتاد، به ترتیب بیشترین توقعات شهروندان را شامل می‌شوند.

همان‌گونه که مشخص است تمامی مولفه‌ها مربوط به کیفیت محیط مورد اشاره بوده‌اند، لیکن برخی معیارها از لحاظ اهمیت و میزان مطلوبیت در سکانس‌ها شرایط متفاوتی دارند، که در جدول شماره ۴ به تفکیک سکانس‌ها به آنها اشاره شده است.

جدول ۴: توقعات شهروندان از خیابان شهری

سکانس سوم	سکانس دوم	سکانس اول	توقعاتی که شهروندان دوست دارند فضاها واجد آنها باشد
۱۲	۳	۳	نور بیشتر پیاده روها و خیابانها
۳	۱۴	۱۳	شاداب شدن و زیبایی و تمیزی محیط
۱۸	۸	۳	حفظ معماری ایرانی و ترکیب معماری سنتی و مدرن
۶	۱۱	۱۱	ایجاد و بازسازی فضای سبز
۳	۱۳	۵	هماهنگی و نظم ساختمانها
۶	۷	۱۳	ترافیک کمتر
	۳	۶	بیشتر شدن عرض خیابان و کوچه ها و پیاده روها
۴	۲	۴	مسدود شدن مسیر ماشین رو(فقط پیاده رو باشد)
۴	۵	۵	حفظ قدمت و اصالت خیابان
۲	۹	۶	نوساز و مدرن شدن ساختمانها
۱۱	۴	۴	بالا بردن سطح فرهنگ مردم
۷	۱۳	۷	ایجاد پارک و مکانهای تفریحی و فرهنگی
۳	۳	۵	بالا بردن امنیت
		۱	پاک سازی محیط از معتادان و افراد مزاحم
	۲	۱	انتقال ساختمانهای اداری و تجاری به مکانهای دیگر
	۴	۸	افزایش پارکینگ

داده‌های این جدول نشان می‌دهد که شهروندان سکانس میدان تجریش تا زعفرانیه خواهان وجود درختان و فضای سبز بهتر، شادابی و تمیزی و زیبایی محیط، وجود پارک و محله‌ای تفریحی و فرهنگی در این قسمت از خیابان، بالا بردن امنیت محیط و هماهنگی و نظم ظاهری ساختمان‌ها هستند. شهروندان سکانس میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر توجه به شادابی، تمیزی و زیبایی محیط، هماهنگی و نظم ساختمان‌ها، فضای سبز و درختان کنار خیابان، ایجاد پارک و محل‌هایی فرهنگی و تفریحی، نوساز و مدرن شدن ساختمان‌ها و کاهش ترافیک را مد نظر قرار داده‌اند. در سکانس سوم، شادابی، تمیزی و زیبایی محیط، کاهش ترافیک، فضای سبز و درختان کنار خیابان، افزایش پارکینگ، حفظ اصالت و قدمت فضا، هماهنگی و نظم ساختمان‌ها، بالا بردن امنیت و ایجاد پارک و فضاهای تفریحی، فرهنگی در بخش میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی از خیابان ولیعصر را خواستار هستند.

توقعات شهروندان از خیابان شهری طبق مبانی نظری در قالب چهار معیار سرزندگی، خاطره انگیزی، ایمنی و انعطاف پذیری دسته بندی شده است.

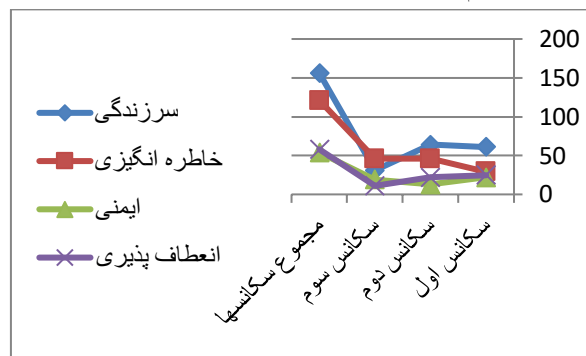
جدول ۵: میزان هر یک از معیارهای مربوط به توقعات شهروندان طبق چارچوب نظری

معیار	سکانس اول	سکانس دوم	سکانس سوم	مجموع سکانسها
سرزندگی	۶۱	۶۴	۳۱	۱۵۶
خاطره انگیزی	۲۹	۴۶	۴۶	۱۲۱
ایمنی	۲۲	۱۳	۱۹	۵۴
انعطاف پذیری	۲۵	۲۲	۱۱	۵۸

شاخص برآورده شدن توقعات شهروندان از خیابان شهری در سکانس دوم بیشتر از سکانس اول و البته تا حد زیادی نزدیک به آن است ولی از سکانس سوم به مقدار قابل ملاحظه‌ای بیشتر است. طبق جدول بالا، نقش سرزندگی در برآورده شدن توقعات شهروندان به مراتب بیشتر است و خاطره‌انگیزی نیز نقش بسیار مهمی در این خصوص دارد. انعطاف‌پذیری و ایمنی در مقایسه با دو مولفه دیگر نقش به‌مراتب کمتری دارند. سرزندگی در سکانس‌های اول و دوم خیلی مهمتر از سکانس سوم هستند. خاطره‌انگیزی نیز در سکانس‌های دوم و سوم خیلی مهمتر از سکانس اول هستند. ایمنی نیز به ترتیب در سکانس اول، سوم و دوم از نظر شهروندان اهمیت دارند؛ هر چند که نقش ایمنی به‌طور کلی پایین است. انعطاف‌پذیری نیز تقریباً به اندازه ایمنی مهم است و ترتیب اهمیت آن سکانس اول، دوم و سوم است.

نمودار ۲: سهم هر یک از مولفه‌ها در برآوردن توقعات شهروندان

در سکانس اول سرزندگی به تنهایی تقریباً به اندازه سه مولفه دیگر در برآورده شدن توقعات شهروندان نقش داشته‌است. در سکانس دوم همچنان سرزندگی سهم اصلی را این زمینه دارد ولی خاطره‌انگیزی نیز تا حد زیادی نقش اصلی را دارد و انعطاف‌پذیری و ایمنی به ترتیب سهم‌های بعدی را دارند. در سکانس سوم موضوع تا حدودی متفاوت از دو سکانس دیگر است. خاطره‌انگیزی بیشترین نقش و سرزندگی نیز سهم قابل توجهی در مطلوبیت فضا برای شهروندان دارند. ایمنی و انعطاف‌پذیری تاثیر کمتری از دو مولفه دیگر دارند.

اهمیت مولفه‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی - اجتماعی و نمادین از دید شهروندان

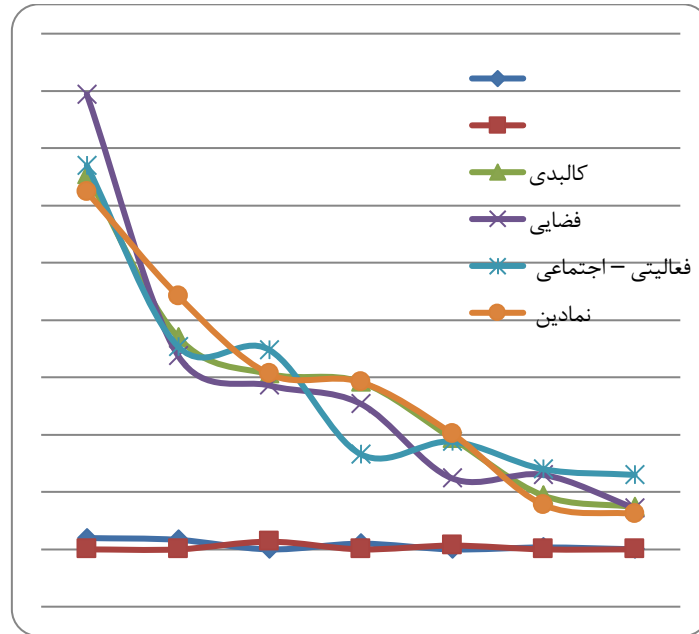
به منظور ارائه راه‌حل‌های کاربردی در خصوص طراحی خیابان شهری سرزنده، خاطره‌انگیز، انعطاف‌پذیر و ایمن، شناخت مولفه‌های سازنده خیابان شهری که بیشتر مورد توجه شهروندان است، ضرورت دارد. براین اساس باید مشخص شود شهروندان هریک از سکانس‌ها به چه مولفه‌هایی بیشتر از بقیه مولفه‌ها اهمیت می‌دهند. مولفه‌های مورد مطالعه بر اساس مدل‌های مکان و مکان پایدار شامل مولفه‌های کالبدی، فعالیتی - اجتماعی، معنایی و فضایی هستند. تعریف عملیاتی و سنجش‌های مولفه‌ها طبق جدول شماره ۶ است. در جدول‌های ۶ تا ۱۲ میزان اهمیت هر یک از مولفه‌های مورد مطالعه به طور جداگانه در هر سکانس ارائه شده است.

جدول ۶: میزان اهمیت هریک از مولفه‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی - اجتماعی و نمادین در سکانس اول

مولفه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	کم و بیش	بینابین	کم و بیش کم	کم	خیلی کم
مولفه‌های کالبدی	33.5	19.2	13.7	11.3	7.9	4.1	9.8
فضایی	50.8	17.1	9.7	11.6	9.1	4.7	7
فعالیتی - اجتماعی	46.3	16.1	10.7	10.3	3.9	3	10.2
نمادین	27.3	15.6	17.6	16.6	5.4	7.3	9.8

طبق داده‌های جدول بالا مشخص است که در سکنس اول مولفه فضایی اهمیت بیشتری نسبت به سایر مولفه‌ها دارد. مولفه‌های فعالیتی- اجتماعی نیز تقریباً به اندازه مولفه کالبدی از منظر شهروندان در برآورده شدن توقعات آنها از سکنس میدان تجریش تا زعفرانیه نقش دارد. مولفه‌های کالبدی و نمادین در رده‌های بعدی اهمیت از نظر شهروندان قرار دارند. در طیف زیاد، گویه‌های مربوط به هر چهار مولفه تقریباً به اندازه توزیع یافته‌اند.

نمودار ۳: میزان اهمیت مولفه‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی- اجتماعی و نمادین در سکنس اول

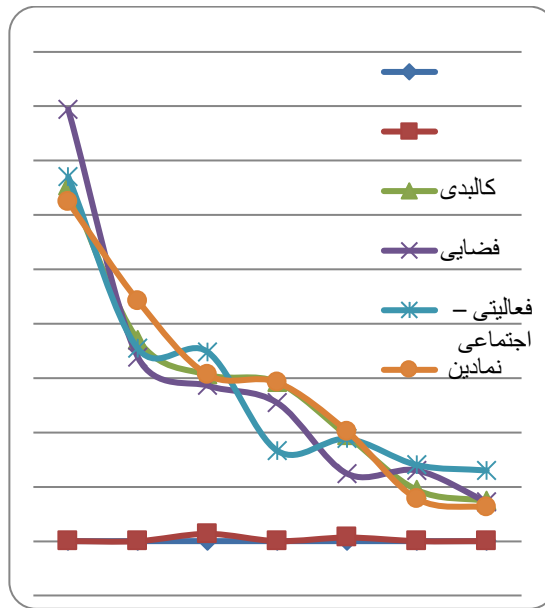
نمودار ۳ چگونگی توزیع پاسخ‌های شهروندان سکنس سوم را در بین طیف‌ها نشان می‌دهد. شواهد بیانگر این است گویه‌های مربوط به همه مولفه‌ها در نزدیکی طیف بسیار زیاد و زیاد قرار دارند. شیب تغییرات درصد فراوانی برای همه مولفه‌های کالبدی، فضایی، معنایی- نمادین و فعالیتی تقریباً به یک اندازه و با شیب تندی است. در طیف بسیار کم، درصد گویه‌های همه مولفه‌ها به میزان خیلی پایینی رسیده است.

جدول ۷: میزان اهمیت هریک از مولفه‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی- اجتماعی و نمادین در سکنس دوم

مولفه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	کم و بیش زیاد	بینابین	کم و بیش کم	کم	خیلی کم
کالبدی	32.7	18.5	15.3	14.6	9.7	4.7	3.7
فضایی	39.7	16.9	14.3	12.7	6.2	6.5	3.6
فعالیتی- اجتماعی	33.5	17.7	17.4	8.3	9.4	7	6.5
نمادین	31.2	22.1	15.3	14.6	10.1	3.9	3.1

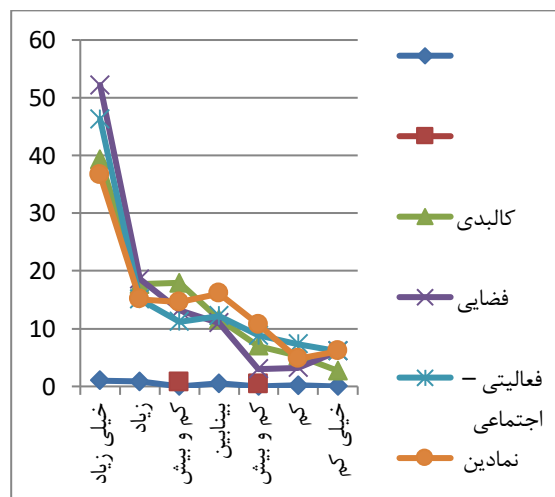
در سکنس دوم، میزان اهمیت مولفه‌ها نزدیک به هم است. با این حال مولفه فضایی بیشترین درجه اهمیت را از دید شهروندان این سکنس دارد. مولفه‌های فعالیتی- اجتماعی، کالبدی و نمادین نیز با اندکی تفاوت در درجه‌های بعدی اهمیت قرار دارند. توزیع درصد فراوانی پاسخگویان در این سکنس نشان می‌دهد که در طیف بسیار زیاد، گویه‌های مربوط به همه مولفه‌ها تقریباً به یک اندازه مورد توجه شهروندان سکنس دوم بوده‌اند. شیب تغییرات به سمت بسیار کم، خیلی تند بوده و از درصد فراوانی به مقدار زیادی کاسته شده است.

نمودار ۴: میزان اهمیت هریک از مولفه‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی- اجتماعی و نمادین در سکنس دوم

در این سکنس مانند دو سکنس قبلی، مولفه فضایی از اهمیت بیشتری برخوردار است. بعد از این مولفه، مولفه فعالیتی- اجتماعی قرار دارد. مولفه‌های کالبدی و نمادین از درجه‌های اهمیت سوم و چهارم برخوردار هستند. در سکنس میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی، روند تغییرات درصد فراوانی گونه‌های مربوط به هریک از مولفه‌ها تقریباً از یک الگوی مشابهی پیروی می‌کنند. توزیع درصد فراوانی در نزدیکی طیف بسیار زیاد، متراکم بوده و به یکباره توزیع فراوانی کاهش یافته و با شیب بسیار ملایم به سمت طیف بسیار کم می‌رود.

نمودار ۵: میزان اهمیت هریک از مولفه‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی- اجتماعی و نمادین در سکنس سوم

مقایسه میزان اهمیت مولفه‌های کالبدی، فضایی، فعالیتی- اجتماعی و نمادین در سه سکنس مورد مطالعه برای دانستن اینکه شهروندان هر سکنس مطلوبیت فضا را بیشتر بر اساس چه مولفه‌ها و معیارها می‌سنجند، حائز اهمیت است. در جدول‌های ۵- ۳۵ تا ۳۸- ۳۸ به این موضوع پرداخته شده است.

جدول ۸: مقایسه میزان اهمیت مولفه کالبدی در سکنس‌ها

مولفه های	خیلی زیاد	زیاد	کم و بیش زیاد	بینابین	کم و بیش کم	کم	خیلی کم
	۰.۹۹	۰.۸۳	۰.۶۷	۰.۵	۰.۳۳	۰.۱۷	۰.۰۱
سکنس اول	33.5	19.2	13.7	11.3	7.9	4.1	9.8
سکنس دوم	32.7	18.5	15.3	14.6	9.7	4.7	3.7
سکنس سوم	39.3	17.7	17.9	11.6	7	5.3	2.7

جدول بالا نشان می‌دهد که مولفه کالبدی از نظر شهروندان سکنس میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی از اهمیت نسبتاً بیشترین میزان و از شهروندان سکنس‌های میدان تجریش تا زعفرانیه و سکنس میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر رده‌های بعدی را شامل می‌شوند. مولفه فضایی در بین شهروندان سکنس‌های میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی و تجریش تا زعفرانیه از اهمیت به مراتب بیشتری نسبت به شهروندان سکنس میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر دیگر دارد. بیشترین میزان اهمیت مولفه فضایی از دید شهروندان سکنس سوم می‌باشد.

جدول ۹: میزان اهمیت مولفه فعالیتی - اجتماعی سکنس‌ها

مولفه فعالیتی - اجتماعی	خیلی زیاد	زیاد	کم و بیش زیاد	بینابین	کم و بیش کم	کم	خیلی کم
	۰.۹۹	۰.۸۳	۰.۶۷	۰.۵	۰.۳۳	۰.۱۷	۰.۰۱
سکنس اول	46.3	16.1	10.7	10.3	3.9	3	10.2
سکنس دوم	33.5	17.7	17.4	8.3	9.4	7	6.5
سکنس سوم	46.3	15.1	11.2	12.2	8.8	7.3	6.1

مولفه فعالیتی - اجتماعی در بین شهروندان سکنس‌های میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی و تجریش تا زعفرانیه، مانند مولفه فضایی از اهمیت بیشتری نسبت به شهروندان سکنس میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر دیگر دارد. میزان اهمیت مولفه فضایی از دید شهروندان سکنس‌های اول و سوم تقریباً "به یک اندازه است."

جدول ۱۰: مقایسه میزان اهمیت مولفه نمادین در سکنس‌ها

مولفه نمادین	خیلی زیاد	زیاد	کم و بیش زیاد	بینابین	کم و بیش کم	کم	خیلی کم
	۰.۹۹	۰.۸۳	۰.۶۷	۰.۵	۰.۳۳	۰.۱۷	۰.۰۱
سکنس اول	27.3	15.6	17.6	16.6	5.4	7.3	9.8
سکنس دوم	31.2	22.1	15.3	14.6	10.1	3.9	3.1
سکنس سوم	36.6	15.1	14.6	16.1	10.7	4.8	6.1

مولفه نمادین فضا از دید شهروندان سکنس میدان راه‌آهن تا چهارراه مولوی از اهمیت بیشتری نسبت به دو سکنس دیگر دارد. شهروندان سکنس میدان ولیعصر تا چهارراه ولیعصر نیز بیشتر از شهروندان سکنس تجریش تا زعفرانیه به معیار نمادین فضا اهمیت می‌دهند.

تحلیل تبیینی عوامل مطلوبیت خیابان شهری

در سکنس تجریش معیارهای فضایی، اجتماعی و فعالیتی تاثیر زیادی در کیفیت فضا دارند. به دلیل قدمت کمتر این منطقه، مولفه معنایی کمتر مورد توجه است. مولفه کالبدی نیز تا حد زیادی در ساختن فضایی مطلوب برای شهروندان حایز اهمیت است. در سکنس میدان ولیعصر به دلیل ماهیت آن فضا و فراشهری بودن نقش آن و وجود افراد متنوع و غالباً "دانشگاهی و کاربریهای متنوع آن، عمدتاً" معیارهای فعالیتی نقش تعیین‌کننده دارند. تنوع افراد، کاربری‌ها و استفاده کنندگان از این سکنس نقش مولفه فعالیتی و اجتماعی را

پرننگتر کرده است. وجود ساختمان‌های مهم و فضای باز مطلوب و با پیاده‌روهای عریض و سرسبز بر اهمیت دو مولفه کالبدی و فضایی افزوده است. مولفه معنایی هم تا حد مطلوبی در ساختن شخصیت یکپارچه و منحصر بفرد این سکانس نقش ایفا نموده است. به طور کلی این سکانس در بین همه سکانس‌ها از تعادل بهتری در ایجاد توازن بین مولفه‌ها برخوردار است. در سکانس راه‌آهن معیارهای کالبدی و حفظ هویت و شخصیت و روح کلی حاکم بر مکان تعیین کننده است.

اصالت، قدمت و هویت برای شهروندان سکانس‌های راه‌آهن و تجریش مهم‌تر است. شهروندان این سکانس‌ها تمایل زیادی به وجود ساختمان‌ها با سبک قدیمی و سنتی معماری ایران و تلفیق مناسب آنها با ساختمان‌های جدید دارند و نسبت به از بین رفتن نشانه‌ها و آثار با هویت، با قدمت و تاریخی حس نوستالژیک دارند. در سکانس ولیعصر به دلیل ماهیت تجاری آن تمایل بیشتر به وجود ساختمان‌های مدرن و با مصالح و تکنولوژی‌های نوین است. اصرار به استفاده از نام‌های قدیمی اماکن و فضا در این دو سکانس بیشتر است. به طور کلی توقعات شهروندان سکانس دوم بیشتر از سکانس‌های اول و خیلی بیشتر از سکانس سوم برآورده شده است. دلیل این امر، نقش موثر همه مولفه‌های کالبدی، فضایی، معنایی و فعالیتی در این سکانس است. همچنین میزان برآورد شدن چهار بعد توقعات از خیابان شهری در این سکانس نسبت به سکانس‌های دیگر بیشتر است. سرزندگی در این سکانس‌ها نقش تعیین کننده‌تری داشته است. خاطره‌انگیزی نیز در سکانس‌های دوم و سوم خیلی مهم‌تر از سکانس اول هستند. ایمنی نیز به ترتیب در سکانس اول، سوم و دوم از نظر شهروندان اهمیت دارند؛ هر چند که نقش ایمنی به طور کلی پایین است. انعطاف‌پذیری نیز تقریباً به اندازه ایمنی مهم است و ترتیب اهمیت آن سکانس اول، دوم و سوم است. در سکانس اول سرزندگی به تنهایی تقریباً به اندازه سه مولفه دیگر در برآورده شدن توقعات شهروندان نقش داشته است.

در سکانس دوم همچنان سرزندگی سهم اصلی را این زمینه دارد ولی خاطره‌انگیزی نیز تا حد زیادی نقش اصلی را دارد و انعطاف‌پذیری و ایمنی به ترتیب سهم‌های بعدی را دارند. در سکانس سوم موضوع تا حدودی متفاوت از دو سکانس دیگر است. خاطره‌انگیزی بیشترین نقش و سرزندگی نیز سهم قابل توجهی در مطلوبیت فضا برای شهروندان دارند. ایمنی و انعطاف‌پذیری تاثیر کمتری از دو مولفه دیگر دارند.

نتیجه‌گیری

از نظر شهروندان، خیابان ولیعصر دارای یک هویت و شخصیت منحصر به فرد است. وجود ساختمان‌های تاریخی با اصالت، اطلاق عنوان برشی از تاریخ و هویت شهر تهران و نامیده شدن کل مسیر آن به یک اسم، این ویژگی منحصر به فرد و تاریخی را به آن بخشیده است. هر چند در برخی قسمت‌ها برخی ویژگی‌های آن از نظر شهروندان مطلوب نیست، با این وجود، شهروندان آنرا به صورت یک مجموعه و یک عنصر ساختاری تلقی کرده و آنرا به‌عنوان دوست‌داشتنی‌ترین عنصر شهر تهران می‌دانند.

وجود کیفیت در چهار مولفه کالبدی، فعالیتی - اجتماعی، کالبدی، فضایی و معنایی - نمادین منجر به برآورده شدن توقعات شهروندان از خیابان شهری دارد. میزان نقش هر یک از این مولفه‌ها متفاوت است ولی نزدیک بودن میزان اهمیت این مولفه‌ها بر یکپارچگی فضا و مطلوبیت آن اضافه می‌کند. در خیابان شهری چهار بعد سرزندگی، خاطره‌انگیزی، ایمنی و انعطاف‌پذیری ارکان اصلی مطلوبیت هستند. نقش سرزندگی در برآورده شدن توقعات شهروندان به مراتب بیشتر است و خاطره‌انگیزی نیز نقش بسیار مهمی در این خصوص دارد. انعطاف‌پذیری و ایمنی در مقایسه با دو مولفه دیگر نقش به مراتب کمتری دارند. زمانی که هر چهار مولفه در ساختن شخصیت خیابان تقریباً به یک اندازه موثر باشند، بر میزان برآورده شدن توقعات شهروندان و مطلوبیت خیابان بر آنها افزوده می‌شود. مولفه‌های کالبدی و فضایی به سرزندگی و ایمنی بیشتر و مولفه‌های معنایی و فعالیتی به خاطره‌انگیزی و انعطاف‌پذیری بیشتر منجر می‌شوند.

در خصوص تفاوت معیارهای ارزیابی شهروندان ساکن و ناظر می‌توان گفت، از نظر شهروندان ساکن تعداد زیاد جمعیت به عنوان ازدحام جمعیت ارزیابی شده و یک ویژگی منفی تلقی می‌شود در حالی که برای شهروندانی که به عنوان عابر و ناظر در فضا حضور دارند به عنوان سرزندگی، تحرک و شادابی آن ارزیابی می‌شوند. افراد ناظر و عابر بیشتر بعد کالبدی محیط و عناصر معنایی نمادین و

نشانه‌ای آن را در اولویت قرار می‌دهند و به مرور زمان بر میزان اهمیت فضا و فعالیت از طریق آنها اضافه می‌شود. آنها نسبت به مسائلی که در دراز مدت بر انسان تاثیر بیشتر و عمیق‌تری دارد (مانند ترافیک وسایل نقلیه در یک محدوده) حساسیت و واکنش کمتری نسبت به افرادی که سابقه سکونت و اقامت دارند از خود نشان می‌دهند. آنها بیشتر ذهن خود را مشغول بررسی سبک معماری، مصالح، رنگ فضاها نورپردازی‌ها و ساختمانهای‌های تک و مقایسه آنها با محل سکونت خود می‌کنند. هماهنگی ساختمان‌ها و عناصر موجود در فضا برای آنها اهمیت کمتری نسبت به ساکنین دارد. دلیل اینکه افراد ناظر و موقتی به عنصرهای کالبدی و نمادین و نشانه‌ای بیشتر توجه می‌کنند این است که آنها با قصد و هدف و انگیزه قبلی در فضا حاضر شده و اغلب به دنبال شناخت فضا به طور کامل و بازگو کردن به دیگران هستند. انتقال تجربه دیدن و درک فضا و معنا از طریق مولفه‌های کالبدی و نمادین آسان‌تر است. معمولاً آنها وقتی به صورت گروهی در فضا هستند اغلب روی عناصر و کیفیات زیباشناختی محیط بحث و دقت نظر دارند، نمادها را تفسیر و در مورد معنای آن و اشتراک و جدایی معنایی آنها صحبت می‌کنند.

غلبه یک کاربری در یک سکانس از تنوع فعالیت‌ها و حرکها و وجود افراد متنوع می‌کاهد. امنیت برای شهروندان فضاهایی که استفاده و کاربری‌های شبانه‌روزی دارند مهم‌تر از شهروندانی است که در فضاهای با استفاده و کاربری‌های روزانه سر و کار دارند، است. خلوت بیش از حد، نیز احساس امنیت را پایین می‌آورد. در فضاهای شلوغ و پر رفت‌وآمد، شهروندان کمتر احساس عدم امنیت می‌کنند. بین حس مالکیت به فضای جلوی ملک و کنترل مداوم با سابقه سکونت در محل و نگاه دائمی به سکونت و فعالیت در آنجا و حس تعلق به آن محل داشتن رابطه بسیار معنی‌داری دیده می‌شود و شهروندانی که فعالیت و سکونت خود را موقتی می‌بینند یا اینکه فقط در حال عبور از فضا و یا نظاره‌گر آن هستند، تمایل آنچنانی به رفتارهای قلمروگرایانه از خود نشان نمی‌دهند. نتایج این پژوهش نظر اسکار نیومن در مورد فضاهای قابل دفاع را تقویاً تأیید و تقویت می‌کند. دسترسی و دانه‌بندی بلوک‌ها یک معیار مهم از نظر شهروندان در پیوستگی مناسب ساختمان و شهر در فضاهای عمومی شهری است. اغلب شهروندان ترجیح می‌دهند دسترسی در دو بعد کالبدی و بصری به حد مطلوب بین خیابان و ساختمان‌ها و همچنین فضاهای پشت جداره وجود داشته‌باشد. دانه‌بندی‌های خیلی بزرگ، مطلوب شهروندان نیست.

در خصوص تفاوت معیارهای ارزیابی شهروندان با متخصصین می‌توان گفت، از نظر شهروندان میزان حس محصوریت خیابان و میزان مطلوب آن بر خلاف عقاید رایج، فقط بر اساس ارتفاع ساختمان‌ها و نسبت ارتفاع به عرض خیابان تعیین نمی‌شود بلکه بیشتر بر اساس پیش‌داشت‌ها، تجربه شهروندان از فضا و مقیاس‌هایی که تا به حال با آن سر و کار داشته‌اند و همچنین حس تعلق آنها، یکی شدن با مکان و ... تعیین می‌شود. اینکه گفته می‌شود فضا مثل ظرف است و انسان مظروف و فضا باید مثل یک ظرف انسان را باید در بر بگیرد تا انسان حس بهتری نسبت به فضا داشته باشد کمتر مورد تأیید ناست، بلکه یکی شدن با فضا و در قالب واحدی قرارگرفتن با آن فضا هست که حس مطلوب‌تری به انسان می‌دهد. تعبیر معماری به جان انسان و هم‌قالبی با آن از تعبیر معماری به عنوان لباس انسان یا ظرف زندگی انسان، در این پژوهش بیشتر مورد تأیید و تأکید است.

به‌طور کلی نتایج این پژوهش نشان داد که بر اساس تفاوت‌های فرهنگی موجود بین شهروندان و ویژگی‌های فضای شهری سکانس‌های مختلف خیابان شهری، میزان معیارهای مطلوبیت در آنها متفاوت است. از آنجایی که معیارهای ارزیابی کیفیت فضا تفاوت قابل توجهی دارد به‌منظور تقویت میزان مطلوب بودن فضا برای شهروندان و همچنین کیفیت فضای عمومی شهری لازم است به معیارهایی که بر اساس آن شهروندان نسبت به ارزیابی و داوری کیفیت مکان زندگی می‌پردازند باید توجه داشت. علاوه بر آن در طراحی فضاها باید تنوع و تفاوت‌های فرهنگی شهروندان را لحاظ نمود و متناسب با زمینه اجتماعی و فرهنگی فضاهایی متناسب با افراد آن محل ایجاد نمود.

فهرست مراجع

۱. بحرینی، حسین، بلوکی، بهناز، تغابن. سوده (۱۳۸۸) تحلیل مبانی نظری طراحی شهری معاصر، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۲. بهزادفر، مصطفی؛ رزاقی اصل سینا (۱۳۸۸) خیابان اصلی: الزامات و توقعات طراحی شهری، فصلنامه معماری و شهرسازی، سال نوزدهم، شماره ۶۳

۳. پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۴) راهنمای طراحی فضای شهری، وزارت مسکن و شهرسازی.
  ۴. توسلی، محمود (۱۳۷۱) طراحی فضای شهری، جلد ۱، مرکز تحقیقات و مطالعات شهرسازی و معماری، تهران، ۱۳۷۱.
  ۵. جیکوبز، جین (۱۳۹۲)، مرگ و زندگی شهرهای بزرگ امریکایی، ترجمه حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
  ۶. حبیبی، سید محسن (۱۳۷۹) جامعه مدنی و حیات شهری، مجله هنرهای زیبا، شماره ۷، تابستان ۱۳۷۹ صفحات ۲۲-۳۳. پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران، تهران.
  ۷. راپاپورت (۱۳۹۲) معنی محیط ساخته‌شده، ترجمه فرح حبیبی، انتشارات سازمان فناوری و اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران، تهران.
  ۸. لنگ، جان (۱۳۸۶) آفرینش نظریه معماری نقش علوم رفتاری در طراحی محیط، ترجمه علیرضا عینی فر، چاپ سوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
  ۹. یگانه، منصور، بمانیان، محمدرضا (۱۳۹۴)، معرفت‌شناسی فازی و سازگاری روش شناختی آن با پژوهش‌های معماری و شهرسازی، فصلنامه مدیریت شهری ۱۳۹۴، پاییز، دوره ۱۴، شماره ۴۰، صفحه ۳۱۳ تا صفحه ۳۲۵.
  ۱۰. یگانه، منصور، بمانیان محمدرضا، عینی فر علیرضا، انصاری مجتبی (۱۳۹۳)، بررسی رابطه مکان مندی فضاهای عمومی شهری با ادراک پیوستگی ساختمان و شهر، فصلنامه مدیریت شهری، پاییز ۱۳۹۳، دوره ۱۳، شماره ۳۵؛ صفحات ۱۸۱ تا صفحه ۱۹۹.
  ۱۱. مدنی پور، علی (۱۳۸۷ الف)، طراحی شهری نگرشی بر فرایند اجتماعی مکانی، ترجمه فرهاد مرتضایی، چاپ سوم، تهران، انتشارات پردازش و برنامه ریزی شهری شهرداری تهران.
  ۱۲. دانشپور، سید عبدالهی؛ چرخچیان، مریم، (۱۳۸۶)، فضاهای عمومی و عوامل موثر بر حیات جمعی، نشریه باغ نظر، شماره ۷، بهار و تابستان ۱۳۸۶، پژوهشکده نظر، تهران، صص ۲۸-۱۹.
  ۱۳. حبیبی، فرح (۱۳۸۵)، کند و کاوی در معنای شکل شهر، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۵، تهران، دانشگاه تهران.
14. Alexander, C. (1977), "A Pattern Language", Oxford University Press, New York.

A Review Desiring Criteria of Iran Urban Streets from the Perspective of Citizens (Case study: Vali-e- Asr Street)

Farhad Mansouri ¹, Mohammad Reza Bemanian ^{2*}

1. Master of Fine Arts Campus, University of Tehran
2. Professor of Architecture, Tarbiat Modares University

farhad24803@yahoo.com

Abstract

The subject of this article is studying criteria considered desirable urban street and expectations of citizens from it. Research problem concerns the lack of detailed knowledge about desirable components of urban street in different sequences. Theoretical proposition of this research is that quality of place led to a vitality, memorable, safety and flexibility as the expectations of the citizens from urban street. More attention to components that have a greater impact on the quality of the space can lead to a sense of belonging of citizens to space and sense of relaxation and good experience. Quality and desirability of urban street as an urban public space would be achieved from different quality. In creating this quality, physical, space, activity, meaning dimensions have fundamental roles. The importance of each of them in the creation qualified spaces is highly dependent on culture, experience and intellectual background and the nature of the citizens of a city street. The main problem is that the most designer would be considered the urban street as a homogeneous and integrated element with similar expectations and criteria in all sequences. While each of the physical, spatial, activities, meaning and vernacular dimensions have different roles and different degrees of importance in different sequences. The purpose of this paper is to examine the relationship between characteristics of urban space and the role of each of the dimensions listed in establishing the quality and desirability of urban street with cultural characteristics, experience and background features are citizens, and the nature of urban streets. Research Methodology contain describing-analytic and survey methods. Data collection method is survey by semi-structured interviews with open questionnaire. The population is citizens inhabiting in three sequences of Tehran Vali Asr Street. The sample included 500 individuals from the residents and business owners of the blocks linked to the sequences under study and a purposive sampling method was used to select them. The reliability of these indicators has been established by reference to the literature, consensus among experts, and author's content knowledge.

The results indicate that the vitality and memorizing play important role in providing citizens' urban street's expectations. Two dimensions of flexibility and safety are less effective than the other two dimensions. The proximity of the importance of four factors leads to greater desirability. For desirability of urban street, the role of physical, spatial, semantic and activity due to the nature of the street scene are many very different. But the effectiveness of each component in creating desirable and unique character of the street is very important. The spatial and semantic components led to vitality and safety and activities and meanings led to memorizing and flexibility.

Keywords: Vitality, Memorability, Safety, Flexibility, social- activity, Physical-spatial